

Богдана Фільц
(Київ)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА СОЛОМІЄЮ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЮ НА СЦЕНАХ СВІТУ

У статті розглядаються триумфальні виступи видатної української співачки Соломії Крушельницької в операх прославлених європейських творців, зокрема таких визначних композиторів XIX ст. – першої половини XX ст., як Дж. Пуччіні, А. Понк'еллі, Р. Штраус та ін., котрі довіряли їй прем'єрні виконання своїх творів на багатьох найкращих сценах світу. Визначаються особливості створених нею сценічних образів і їх індивідуальної інтерпретації, основні риси вокальної та акторської майстерності артистки.

Ключові слова: опера, оперні партії, театр, вокал, артистичне товариство, світова культура, акторська майстерність.

В статье рассматриваются триумфальные выступления выдающейся украинской певицы Саломеи Крушельницкой в операх прославленных европейских творцов, в частности таких известных композиторов XIX – первой половины XX в., как Дж. Пуччини, А. Понкьелли, Р. Штраус и др., которые доверяли ей премьерные исполнения своих произведений на многих лучших сценах мира. Определяются особенности созданных ею сценических образов и их индивидуальной интерпретации, основные черты вокального и актерского мастерства артистки.

Ключевые слова: опера, оперные партии, театр, вокал, артистическое товарищество, мировая культура, акторское мастерство.

The article looks at the triumphant performances of distinguished Ukrainian singer Solomiya Krushelnytska in the operas of the most eminent European creators, particularly such notable composers of the XIXth – early to mid-XXth centuries as G. Puccini, A. Ponchielli, R. Strauss and others, who have entrusted her with the performances of premières of their works on many best world stages. There is an analysis of the peculiarities of her stage impersonations and their individual interpretations as well as the main features of her vocal and actor's mastery.

Keywords: opera, operatic parts, theatre, vocal, artistic society, world culture, actor's mastery.

23 вересня 2012 року виповнилося 140 років від дня народження славетної української співачки, «великої серед великих», «найкращої з найкращих», незрівнянної примадонни багатьох європейських театрів, зірки світового оперного мистецтва Соломії Крушельницької. З нагоди ювілею в місті, де вона прожила останні роки свого життя, відбулись урочистості – у Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові (23 вересня), у Львівському Національному політехнічному інституті, де, за ініціативою Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою «Львівська політехніка», було проведено спеціальну міжнародну Ювілейну науково-мистецьку академію, присвячену 140-річчю від дня народження прославленої у світі видатної української виконавиці, під назвою: «Соломія Крушельницька у світовій культурі: слідами нащадків» (21 вересня), у Львівському оперному театрі відбулися вистави опери Дж. Пуччіні «Мадам Баттерфляй» та балету М. Скорика – Дж. Пуччіні «Повернення Баттерфляй» (22 і 23 вересня). Громадська організація «Інститут Львова» у видавництві «Центр Європи» видала цілу добірку матеріалів про Велику співачку України в газеті «Галицька брама» [3]. 18 листопада 2012 року громадськість Львова вшанувала дату смерті Соломії Крушельницької урочистим вечором пам'яті у Львівському оперному театрі, який носить ім'я співачки. І це не дивно. Адже її чудовим голосом та емоційно виразним співом, могутнім драматичним талантом, витонченим художнім смаком і особливою чарівністю жіночої краси, вишуканою елегантністю манер, величезним темпераментом, щирістю почуттів та простотою поведінки на сцені, що надавали неповторності кожній з її героїнь, захоплювалися на всіх континентах.

Мілан, Неаполь, Парма, Трієст, Рим, Париж, Монте-Карло, Буенос-Айрес, Львів, Варшава, Краків і Вільно, Петербург, Одеса, Сантьяго, Мадрид, Каїр і Александрія, а також Нью-Йорк, Філадельфія, Детройт, Клівленд, Чикаго, Венніпег – ось далеко не весь перелік міст, мешканці й гості яких були свідками блискучих виступів нашої геніальної землячки, що поряд з такими велетнями артистичного світу, як Енріко Карузо, Маттіа Баттістіні, Тітта Руффо, Федір Шаляпін піднеслася на найвищу вершину слави мистецького Олімпу. Про це писав відомий італійський музикознавець Рінальдо Кортопассі, це визнавали музичні критики багатьох країн Європи й Америки, друзі, колеги, очевидці тріумфальних овацій на честь нашої співачки.

Перед мистецтвом Соломії Крушельницької схиляли голови і вважали за щастя працювати з нею найвидатніші музиканти того часу: Джузеппе де Лука, Джузеппе Ансельмі, Ян Решке, Олександр Мишуга, Розіна Сторкіо, Яніна Королевич-Вайдова ушлавлені диригенти Вольф-Феррарі, Джіно Марінуцці, Клефонте Кампаніні, а також Артуро Тосканіні та Леопольдо Муньйоне.

Для виконання оперних партій її запрошували Ріхард Штраус («Соломея», «Електра»), Амількаре Понк'єллі («Джоконда»), Ільдебрандо Піццетті («Федра»), Джакомо Пуччіні («Манон Леско», «Чіо-Чіо-Сан») та ін. З останнім Соломію Крушельницьку поєднувала велика довготривала дружба, скріплена високими мистецькими ідеалами і глибокою повагою до непересічного таланту. Дж. Пуччіні був безмежно вдячний прекрасній українській артистці за тріумфальне «відродження» його опери «Мадам Баттерфляй» («Чіо-Чіо-Сан»), яке відбулось у травні 1904 року в місті Брешия (або Бреша), через три місяці після провалу її в міланському театрі Ла Скала. Недарма маестро, даруючи С. Крушельницькій свій фотопортрет, підписав: «Найпрекрасніший та найчарівніший Баттерфляй, – Джакомо Пуччіні, Торре дель Лаго, 1904».

За участю С. Крушельницької було здійснено багато прем'єр, у яких одна за одною оживали оперні героїні. «Ці давні спогади, що я проніс крізь роки, завжди зберігаючи в душі, – писав 1953 року відомий музикознавець з Італії Гвідо Маротті, – сягають початку нашого століття, коли я вперше почув її голос і побачив на сцені римського театру “Костанці” в образі незрівнянної героїні “Аїди”. Вона скидалась в моїй уяві на царицю Нефертіті, найяснішу дружину Рамзеса II, або на одну з жіночих постатей, що зійшла з древнього барельєфу після тритисячолітнього кам'яного сну, щоб продовжити життя серед людей, вражаючи їх мелодійністю звуків, вогнистими рухами крутих плечей і гнучкістю стану, стилізованими й ефектними жестами рук...» [9, с. 113–114].

У міланському журналі від 5 грудня 1898 року про успіх Крушельницької в опері «Трубадур» на прославленій сцені Ла Скала рецензент писав: «Коли ж у виставі беруть участь Крушельницька, Баттістіні і взагалі весь ансамбль, який ми побачили, приємність перетворюється на захоплення... Крушельницька продемонструвала дивовижну красу свого голосу і надзвичайну майстерність співу... Акторський хист співачки дозволяє їй у кожній виставі так перевтілюватися в театральних героїв, що важко було б казати, яка з партій їй найкраще вдається» [9, с. 24].

Чотири сезони (1898–1902 рр.) артистка співала на сцені Великого театру у Варшаві, де її партнерами були Е. Карузо, М. Баттістіні, А. Дідур, Руссітано, В. Флоріанський та інші ушлавлені виконавці. Репертуар співачки налічував близько тридцяти опер. Згодом на інших сценах він значно поширився і сягнув цифри п'ятдесят і більше. У Польщі С. Крушельницьку вважали неперевершеною у всіх виставах, та особливу любов і пошану вона мала за виконання національних опер.

Про життєві перипетії, творчі випробування і тріумфальні перемоги С. Крушельницької на багатьох сценах Європи, Америки, Канади, Єгипту, Аргентини та інших країн дізнаємося з рецензій у пресі, численних спогадів і листів сучасників співачки, її рідних, друзів, педагогів, видатних композиторів, диригентів, музикознавців, письменників, учнів-співаків, земляків – людей різних професій, вдячних долі за те, що мали щастя долучитися до прекрасного мистецтва співу й щедрості душі Великої артистки.

Попри всі тріумфи і творчі перемоги в далеких світах, вона ніколи не забувала про своє коріння, батьків, які разом із життям вдихнули в її душу глибоку любов до рідної землі та прекрасних українських народних пісень, зокрема мелодій з рідного Поділля, а також виховали в ній неймовірну працездатність, відповідальність за свій талант і обов'язок перед Україною. Вона ніколи не приховувала своєї національності, а, навпаки, всюди гордо заявляла про свою належність до українського народу. С. Крушельницька завжди закінчувала свої концертні виступи співом українських народних пісень у власному супроводі на фортепіано. Робила вона це всюди, на найбільших і найпрестижніших сценах світу. І заворожувала рідними піснями найвимогливіших слухачів різних країн, що за допомогою пісні дізнавалися про її Вітчизну – Україну. До свого концертного репертуару вона включала також оригінальні твори українських композиторів – М. Лисенка, Д. Січинського, С. Людкевича, В. Матюка, В. Барвінського, О. Нижанківського та ін. Вокальні композиції українських авторів виконувала й на численних концертах на батьківщині, куди з радістю приїздила, щоб узяти участь у святах на честь Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка, які відбувалися у Львові, Тернополі, Станіславі, Коломиї, Перемишлі, Чернівцях.

С. Крушельницька народилася 23 вересня 1872 року в с. Білявинці Бучацького повіту на Поділлі. Виростала в с. Біла під Тернополем, куди перебрався її батько Амвросій Крушельницький, – священик, людина висококультурна і прогресивних поглядів, яка зробила все, аби донька могла вчитись і вийти на широку дорогу світового мистецтва. У Білій вона отримала перші мистецькі враження, полюбила на все життя народні пісні.

Мистецьким стартом для співачки був Львів. Тут вона вчилася у прославленого професора співу В. Висоцького, блискуче закінчила консерваторію. За надзвичайні успіхи була нагороджена срібним вінком і дипломом, записи у якому віщували їй найкраще майбутнє в артистичному світі. Згодом – навчання в Італії у знаменитій вчительки, професора Фаусти Креспі, яка зазначала: «Як хотілося мати у школі розумних і здорових духом учениць, схожих на мою улюбленицю Соломею... Та, на жаль, Соломея є тільки одна. Соломея не тільки артистка душею, а й справжня людина, обдарована всім над міру» [2, с. 108; 6, с. 377].

У тяжкі роки лихоліть С. Крушельницька допомагала талановитій молоді «стати на ноги», допомагала своїй родині – і матеріально, і духовно, зокрема, сестрі Анні навчатися співу в Італії. Та згодом стала відомою оперною співачкою. В Італії вчилася співу в Соломії її племінниця Одарка Бандрівська, яка пізніше працювала педагогом у Львівській консерваторії, створила відому вокальну школу, а також стала фундатором заснованого у Львові Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької. У затишний дім С. Крушельницької над Тиренським морем у Віареджо приїздила також її племінниця, відома художниця Ярослава Музика. Вона малювала пейзажі неповторної італійської природи, крім того, оригінальні портрети своєї тітки Соломії. Один із них опублікований 2012 року у згаданій вище газеті «Львівська брама» в спеціальному випуску, повністю присвяченому 140-річчю від дня народження Соломії Крушельницької. Цікаві статті, на основі копійного вивчення й аналізу нових матеріалів, що зберігаються в архівах, написали співробітниця музею, які значно розширили наші знання про події, пов'язані з постаттю співачки. Слід зазначити, що працівникам Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові належить багато добрих справ та ініціатив щодо дослідження й поширення знань про світові здобутки славетної української співачки, а також українського музичного мистецтва в цілому. Починаючи з 1988 року у Львівському оперному театрі майже щорічно проходять фестивалі або конкурси на честь її народження. Вони набули статусу міжнародних форумів оперного мистецтва, стали вже доброю традицією. Директор музею п. Галина Тихобаєва та колектив ентузіастів музею з любов'ю активно працюють над розширенням фондів, пропагують яскраве творче життя прославленої виконавиці, педагога, професора Львівської консерваторії, заслуженої артистки України і пре-

красної людини. Тут вирує творче життя: проходять цікаві наукові читання, наукові конференції про видатних митців, зустрічі з непересічними мистецькими особистостями сьогодення. Працівники музею підготували календар: 1996, «Соломія Крушельницька» та подарунковий набір фотолистівок, які представляють співачку у 27 ролях її італійського репертуару. Чергове видання – Каталог тимчасових виставок із фондів музею, що проводилися тут протягом 1992–1995 років [4; 5]. Спільно зі львівською студією телебачення директор музею п. Г. Тихобаєва, художник Орест Скоп (автор оформлення музею С. Крушельницької) та співачка Наталя Дацко здійснили поїздку до Італії на віллу «Соломея» у Віареджо, яку купив 1910 року чоловік співачки, адвокат Чезаре Річчоне. Згодом музична редакція підготувала глядачам святковий подарунок – документальний фільм «Варіації на італійську тему» (шість півгодинних частин). Автор сценарію і ведуча – Люба Козак (вона – редактор і режисер), режисер – Леся Рибінська, оператор – Мирослав Уханський.

Роксолана Мисько-Пасічник у «Львівській брамі» в хронологічному викладі навила інформацію про вшанування пам'яті Соломії Крушельницької. У 1963 році було відкрито меморіальний музей в с. Біла на Тернопільщині, де минуло дитинство співачки. Цього ж року Тернопільському державному музичному училищу та Львівській спеціальній музичній школі-інтернату присвоїли ім'я С. Крушельницької. У 1977 році на фасаді будинку С. Крушельницької у Львові (скульптор – Е. Мисько) встановили меморіальну таблицю. У 1988 році у Львові відбувся I Фестиваль оперного мистецтва ім. С. Крушельницької. 1 жовтня 1989 року – урочисте відкриття Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові. 1991 рік – I Міжнародний конкурс вокалістів ім. С. Крушельницької у Львові. У цьому місті в 1993 році вулицю Чернишевського перейменовано на честь С. Крушельницької. У 1997 році в Тернополі засновано газету «Соломія». У 2001 році Львівському державному академічному театру опери та балету присвоєно ім'я С. Крушельницької (з 2005 р. – національний). У 2004 році відкрито меморіальну таблицю на фасаді будинку С. Крушельницької у Віареджо (Італія). 22 серпня 2010 року відбулося відкриття пам'ятника Соломії Крушельницькій в м. Тернополі. І, нарешті, 21 липня цього ж року було відкрито бюст С. Крушельницької (скульптор – Руслан Іваницький) в музеї Джакомо Пуччіні в Торе дель Лаго.

Найбільшу роль у поширенні інформації про мистецькі перемоги на найпрестижніших сценах світу С. Крушельницької відіграють друковані джерела, поміщені в багатьох збірниках і книжках, які на основі численних рецензій на різноманітні виступи співачки в багатьох країнах різних континентів світу розкривають безмірну велич її природного таланту (вокального й артистичного), помноженого постійним бажанням великої артистки вчитись і здобувати нові вершини. Це стосується як опанування нею надзвичайно великого й різноманітного щодо стильових і жанрових прикмет світового оперного репертуару, так і її невпинної праці над підвищенням своєї виконавської майстерності, індивідуального відчуття інтонаційного багатства того чи іншого твору, глибини його змісту в цілому і кожної окремої деталі зокрема. Про все це читаємо в низці досліджень про С. Крушельницьку, передусім у захопливих рецензіях багатьох зарубіжних критиків, а також українських митців і шанувальників її таланту.

Крім найбільш знаних книжок про всесвітньо відому українську артистку: «Славетна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку» [8] та «Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування» [9; 10], цінним є довідник «Музею Соломії Крушельницької – 20 років. Бібліографічний довідник» [7]. І, безперечно, надзвичайно цінним є бібліографічний довідник 1952–2006 рр. «Безсмертна слава Соломії» [1].

Нашої теми безпосередньо стосується стаття Ірини Криворучки «У дзеркалі критики», а також Хронологія основних подій життєвого та творчого шляху Соломії Крушельницької, що займає вісім сторінок. Довідник налічує 1136 позицій, куди ввійшли книжкові видання, каталоги, журнальні статті, газетні публікації, видані до

2006 року. Співробітники музею постійно опрацьовують нові матеріали, про що свідчать їхні численні публікації в пресі. Вони виступають у своїй «рідній хаті» перед відвідувачами музею і на різноманітних вечорах.

Я особисто також мала честь виступати в музеї Соломії Крушельницької, де ознайомила слухачів «Наукових читань» з родинними фотографіями, що, попри воєнні лихоліття, збереглися у великому альбомі нашої родини. Річ у тому, що дідуньо співачки Григорій Савчинський, священник і письменник із Звенигорода, був моїм прапрадідом, а мати співачки Теодора Савчинська – рідною сестрою моєї бабуні Ольги Рудницької. У нашому родинному альбомі збереглося багато фотографій майже всіх дітей Григорія Савчинського, а їх було дев'ятеро, а також їхніх дітей, онуків та правнуків. Особливо цінними є старі фотографії кінця XIX-го та початку XX ст. Багато фотографій перезняли в музеї, і вони також поповнили фонди цього славного мистецького закладу.

Мені пощастило брати участь у відкритті науково-мистецької академії, присвяченої 140-річчю від дня народження Соломії Крушельницької, яка відбулася 20 вересня 2012 року в політехнічному інституті «Львівська політехніка», виголошувати першу доповідь на цьому науково-мистецькому зібранні та поділитися спогадами про зустрічі зі славетною співачкою як її внучата племінниця.

Як і багато із членів великої родини Соломії Крушельницької, я пишаюся тим, що належу до неї. Моє серце переповнене гордістю за Велику артистку, за те, що вона прославила на весь світ нашу культуру і нашу Україну.

1. Безсмертна слава Соломії. Бібліографічний довідник. Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові / упоряд.: М. Зубеляк, Р. Мисько-Пасічник ; вступ. ст. І. Криворучки. – Л., 2007. – 244 с., 16 с. іл.
2. Віночок Соломії. – Тернопіль, 1992.
3. Галицька брама. – 2012. – № 7–9. – Липень – вересень. – 36 с.
4. Каталог тематичних виставок (1997–2001). Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові / упоряд. Д. Білавич; редкол. : Г. Тихобаєва, І. Лужецька. – Л., 2002. – 169 с.
5. Каталог тимчасових виставок із фондів музею, що проводилися тут протягом 1992–1995 рр. – Л., 1996.
6. Лист Фаусти Креспі до Амвросія Крушельницького // Соломія Крушельницька. Матеріали. Листування / упорядкув. і прим. М. Головащенко. – К., 1979. – Ч. II.
7. Музею Соломії Крушельницької – 20 років. Бібліографічний довідник. Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові / упорядкув. М. Зубеляк ; вступ. ст. Г. Тихобаєвої. – Л., 2009. – 132 с.
8. Славетна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку» / упорядкув. і вступ. ст. І. Деркача. – Л., 1956.
9. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / вступ. ст., упорядкув. і примітки М. Головащенко. – К., 1978. – Ч. I. – 398 с.
10. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / вступ. ст., упорядкув. і примітки М. Головащенко. – К., 1979. – Ч. II. – 447 с.

SUMMARY

The originality of emotionally expressive singing of world-known distinguished Ukrainian singer Solomiya Krushelnytska, her unimpeachable delicate sensitivity to art, temperament and persuasiveness in disclosure of figurative meaning of music – all these thrilled the audience in numerous cities on different continents during each performing of operatic parts and chamber works of the greatest European artists as well as the Ukrainian folk songs sung to her own accompaniment. It is testified by a large list of cities, where her high vocal has always been a triumphal success and has charmed her supporters with a distinctive singing and a strong dramatic flair. The article outlines a circle of prominent artists – opera singers, especially Enrico Caruso, Mattia Battistini, Titta Ruffo, Feodor

Chaliapin, whose level of a peak of artistic Olympus has been achieved only by Krushelnytska, just one woman in the vocal history. Moreover, there is a whole number of other greatest brilliant musicians of those days who considered it an honour to cooperate with our singer of genius. Among those musicians were the conductors Ermanno Wolf-Ferrari, Gino Marinuzzi, Cleofonte Campanini as well as Arturo Toscanini and Leopoldo Munione.

This article touches upon the main artistic events in her hometown Lviv, which were associated with a celebration of the 140th anniversary of birthday of Solomiya Krushelnytska in September 2012. Particularly, a list of principal editions dedicated to S. Krushelnytska are submitted, including a number of the bibliographical reference books about her prepared by the staff of the Lviv Musical Memorial Museum of Solomiya Krushelnytska for publication and published not long ago, already in the 3rd millennium.

Keywords: opera, operatic parts, theatre, vocal, artistic society, world culture, actor's mastery.